देवरथः, पुं, (देवानां रथः ।) देवानां विमानः । इति हलायुधः ॥ स च पुष्पकादिः ॥

देवराजः, पुं, (देवानां राजा । "राजाहःसखिभ्यष्टच् ।" ५ । ४ । ९१ । इति टच् ।) इन्द्रः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (यथा, महाभारते ।१।८६।७।
"देवराजसमो ह्यासीत् ययातिः पृथिवीपतिः ॥")
तस्य नामानि यथा,—
"इन्द्रः सुरपतिः शक्रो दितिजः पवनाग्रजः ।
सहस्राक्षो भगाङ्कश्च कश्यपाङ्गज एव च ॥
विड़ौजाश्च सुनासीरो मरुत्वान् पाकशासनः ।
जयन्तजनकः श्रीमान् शचीशो दैत्यसूदनः ॥
वज्रहस्तः कामसखा गौतमीव्रतनाशनः ।
वृत्रहा वासवश्चैव दधीचिदेहभिक्षुकः ॥
जिष्णुश्च वामनभ्राता पुरुहूतः पुरन्दरः ।
दिवस्पतिः शतमखः सुत्रामा गोत्रभिद्विभुः ॥
लेखर्षभो बलारातिर्जम्भभेदी सुराश्रयः ।
संक्रन्दनो दुश्च्यवनस्तुराषाण्मेघवाहनः ॥
आखण्डलो हरिहयो नमुचिप्राणनाशनः ।
वृद्धश्रवा वृषश्चैव दैत्यदर्पनिसूदनः ॥
षट्चत्वारिंशन्नामानि पापघ्नानि विनिश्चितम् ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते जन्मखण्डम् ॥

देवरातः, पुं, (रै+क्तः । देवेन श्रीकृष्णेन रातः रक्षितः ।) परिक्षित् राजा । इति श्रीभागवतम् ॥ सारसपक्षिविशेषः । इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥ (विश्वामित्रपुत्त्रः । यथा, हरिवंशे । २७ । ४७ ।
"विश्वामित्रस्य पुत्त्रास्तु देवरातादयः स्मृताः ॥"
एतन्निरुक्तिर्यथा भागवते । ९ । १६ । ३२ ।
"यो रातो देवयजने देवैर्गाधिषु तापसः ।
देवरात इति ख्यातः शुनःशेफस्तु भार्गवः ॥"
निमेर्व्वंशः पुत्त्रः । यथा, रामायणे । १ । ६६ । ८ ।
"देवरात इति ख्यातो निमेर्व्वंशो महीपतिः ॥"
युधिष्ठिरस्य सभास्थक्षत्त्रियाणामन्यतमः । यथा, महाभारते । २ । ४ । २६ ।
"चानूरो देवरातश्च भोजो भीमरथश्च यः ॥")

देवर्षिः, पुं, (देव ऋषिश्च । देवानां ऋषिर्वा ।) सुरर्षिः । तद्यथा । नारदः १ अत्रिः २ मरीचिः ३ भरद्वाजः ४ पुलस्त्यः ५ पुलहः ६ क्रतुः ७ भृगुः ८ वशिष्ठः ९ प्रचेताः १० । इत्यमरटीकासारसुन्दरी ॥ (यथा, महाभारते । १२ । २१० । २१ ।
"देवर्षिचरितं गार्ग्यः कृष्णात्रेयश्चिकित्सितम् ॥"
तुम्बुरुभरतादिः । इति तट्टीकायां भरतः ॥ कणादादिः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (महादेवः । यथा, महाभारते । १३ । १७ । १४४ ।
"देवादिदेवो देवर्षिर्देवासुरवरप्रदः ॥")

देवलः, पुं, (देवं लाति गृह्णाति निजजीविकार्थमिति । देव+ला आदाने+"आतोऽनुपेति ।" ३ । २ । ३ । इति कः ।) देवाजीवः । जीविकार्थं यो देवान् गृहीतवान् । इत्यमरः । २।१०।११॥ पूजारि वामन इति भाषा ॥ देवोपजीवजीवी । यथा,—
"देवोपजीवजीवी च देवलश्च प्रकीर्त्तितः ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्तपुराणम् ॥
"चिकित्सकान् देवलकान् मांसविक्रयिणस्तथा ।
विपणेन च जीवन्तो वर्ज्याः स्युर्हव्यकव्ययोः ॥"
इति मनुः । ३ । १५२ ॥
"देवलः प्रतिमापरिचारकः वर्त्तनार्थत्वेनैतत् कर्म्म कुर्व्वतोऽयं निषेधः न तु धर्म्मार्थम् । देवकोशोपजीवी च नाम्ना देवलको भवेदिति देवलवचनात् ।" इति तट्टीकायां कुल्लूकभट्टः ॥ * ॥ (दीव्यति आनन्देनेति । दिव+"वृषादिभ्यश्चित् ।" उणा° १ । १०८ । इति कलच् ।) धार्म्मिकः । इत्युणादिकोषः ॥ नारदमुनिः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (रलयोरैक्यात् ।) देवरः । इति शब्दरत्नावली ॥ धर्म्मशास्त्रवक्ता मुनिविशेषः । इति भगवद्गीता ॥ स असितमुनिपुत्त्रः रम्भाशापेनाष्टावक्रो बभूव । इति ब्रह्मवैवर्त्ते श्रीकृष्णजन्मखण्डम् ॥ (अयन्तु वेदव्यासस्य शिष्यः । यथा, देवीभागवते । १ । २० । ३ ।
"असितो देवलश्चैव वैशम्पायन एव च ।
जैमिनिश्च सुमन्तुश्च गताः सर्व्वे तपोधनाः ॥"
प्रत्यूषस्य ऋषेः पुत्त्रः । यथा, विष्णुपुराणे । १ । १५ । ११५ ।
"प्रत्यूषस्य विदुः पुत्त्रं ऋषिं नाम्नाथ देवलम् ॥")

देवलकः, पुं, (देवल एव । स्वार्थे कन् ।) देवलः । इति जटाधरः ॥ (यथा, महाभारते ।१२।७६।६।
"आह्वायका देवलका नक्षत्रग्रामयाजकाः ।
एते ब्राह्मणचाण्डाला महापथिकपञ्चमाः ॥")

देवलता, स्त्री, (देवप्रिया लता ।) नवमल्लिका । इति शब्दचन्द्रिका ॥

देवलाङ्गुलिका, स्त्री, (देवयति परिदेवयत्यनेनेति । देव+णिच्+घञ् । देवः लाङ्गुलिकः शृङ्गो यस्याः ।) वृश्चिकालिः । इति राजनिर्घण्टः ॥

देवलोकः, पुं, (देवानां लोकः ।) स्वर्गः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (यथा, देवीभागवते ।५।३।४६।
"तस्मात् सज्जा भवन्त्वद्य देवलोकजयाय वै ॥")
अपि च । मत्स्यपुराणे ।
"भूर्लोकोऽथ भुवर्लोकः स्वर्लोकोऽथ महर्जनः ।
तपः सत्यञ्च सप्तैते देवलोकाः प्रकीर्त्तिताः ॥")

देववक्त्रं, क्ली, (देवानां वक्त्रम् । तद्द्वारेणैव यज्ञादौ हव्यादिभोजनात् तथात्वम् ।) अग्निः । इति शब्दचन्द्रिका ॥ देवानां मुखञ्च ॥

देववर्द्धकिः, पुं, (देवानां वर्द्धकिस्त्वष्टा ।) विश्वकर्म्मा । इति हेमचन्द्रः । २ । ९६ ॥

देववल्लभः, पुं, (देवानां वल्लभः प्रियः ।) पुन्नागवृक्षः । इत्यमरः । २ । ४ । २५ ॥

देववृक्षः, पुं, (देवप्रियो वृक्षः ।) सप्तपर्णवृक्षः । मन्दारवृक्षः । गुग्गुलुः । इति मेदिनी । षे, ५२ ॥ अवशिष्टा देवतरुशब्दे पुं द्रष्टव्याः ॥

देवव्रतः, पुं, (देवं अपरिग्रहादिरूपत्वात् द्योतनशीलं व्रतं यस्य । यद्वा, देवस्येव व्रतं स्थिरप्रतिज्ञा यस्य ।) भीष्मः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (यथा, देवीभागवते । १ । २० । १९ ।
"चित्राङ्गदं ततो राज्ये स्थापयामास वीर्य्यवान् ।
स्वयं न कृतवान् राज्यं तस्माद्देवव्रतोऽभवत् ॥")
देवानां व्रतञ्च ॥

देवशेखरः, पुं, (देवः क्रीड़ाप्रदः शेखरो यस्य ।) दमनकः । इति राजनिर्घण्टः ॥ देवानां मस्तकञ्च ॥

देवश्रुतः, पुं, (देवेषु श्रुतः विख्यातः ।) ईश्वरः । शास्त्रम् । नारदः । इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥ (शुकस्य पुत्त्रविशेषः । यथा, देवीभागवते । १ । १९ । ४१ ।
"स तस्याञ्जनयामास पुत्त्रांश्चतुर एव हि ।
कृष्णं गौरप्रभञ्चैव भूरिं देवश्रुतं तथा ॥")

देवश्रेणी, स्त्री, (देवानां श्रेणीव ।) मूर्व्वा । इति राजनिर्घण्टः ।

देवसभा, स्त्री, (देवानां सभा ।) देवानां समाजः । तत्पर्य्यायः । सुधर्म्मा २ । इत्यमरः । १ । १ । ५१ ॥ सुभा ३ । सुधर्म्मा [न्] ४ । इति शब्दरत्नावली ॥ सुधर्म्मी ५ । इत्यमरटीकायां भरतः ॥

देवसभ्यः, त्रि, (देवस्य क्रीड़ायाः सभा तस्यां सीदतीति । यत् ।) क्रीड़ासभास्थः । तत्पर्य्यायः । सभिकः २ । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ देवसामाजिकश्च ॥

देवसर्षपः, पुं, (देवप्रियः सर्षपः ।) वृक्षप्रभेदः । तत्पर्य्यायः । अम्बाष्ठः २ वदरः ३ रक्तमूलकः ४ सुरसर्षपकः ५ सूक्ष्मदलः ६ निर्व्वरसर्षपः ७ कुररांङ्घ्रिः ८ । अस्य गुणाः । कटुत्वम् । उष्णत्वम् । कफजन्तुदोषरक्तामयनाशित्वम् । रुच्यत्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥

देवसहा, स्त्री, (सहते या । सह+अच्+टाप् । देवस्य सहा ।) दक्षोत्पलौषधिः । भिक्षाख्यम् इति विश्वः ॥

देवसात्, अ, (देवाय देयं देवाधीनं वा करोतीति । देव+सात् ।) सकलजना देवभावाश्रयाः । देवाधीनम् । देवदेयम् । यथा,—
"साकल्याधीनत्वदेयार्थेषु असंपूर्व्वपदकृभूधातुषु परेषु चसात्प्रत्ययो भवति । देयेऽर्थे पूर्व्वोक्तधातुषु परेषु त्राच्प्रत्ययोऽपि । यथा देवाय देयं करोति देवत्राकरोति ।" इति मुग्धबोधव्याकरणम् ॥ (यथा, महाभारते । ७ । १८७ । ५८ ।
"जित्वा वा बहुभिर्यज्ञैर्यजध्वं भूरिदक्षिणः ।
हता वा देवसाद्भूत्वा लोकान् प्राप्स्यथ पुष्कलान् ॥")

देवसायुज्यं, क्ली, (देवेन सायुज्यं संमिलनम् ।) देवत्वम् । इत्यमरः । २ । ७ । ५२ ॥

देवसृष्टा, स्त्री, (देवाय क्रीड़ार्थं सृष्टा ।) मद्यम् । इति हेमचन्द्रः । ३ । ५६७ ॥

देवसेना, स्त्री, इन्द्रकन्या । इति मेदिनी । न, १८७ ॥ (प्रजापतेः कन्या । इति महाभारतम् । ३ । २२३ । १ ॥) सा षष्ठी । (यथा, ब्रह्मवैवर्त्त-पुराणे प्रकृतिखण्डे । १ । ७३—७४ ।